

IJJAS ANTAL :

KÜLVÁROSI ÉJSZAKA (1931)

REGÉNY

II.

Odavetjük hátunkat a vásárcsarnok falának, előttünk a köd vastag, szürke áradásán át elvesző, vörösbefulladó fényű lámpákkal látszik a fák fölött a tér közepén emeletmagasba nyúló négylámpájú roppant kandeléber. Egy árnyék mozog onnét felénk, meggörnyedt, szürke árnyék s kibukkan a ködből egy süveges, kemény, öreg tatárarc, az öreg Miskolczi bácsi. — Adjon Isten! — mondja barátságosan és megilletődötten. Miskolczi bácsival hosszú heteken át dolgoztunk együtt odakünn, a Nyugati pályaudvarhoz tartozó egyik vasúti töltésen túl, kifelé, már Újpest felé, útépítésen. Derékgig meztelen sovány felsőtestünkkel hajladoztunk itt, a mögöttünk járó két úthengerlő gép előtt dolgozva, két munkásosztásban, huszonöt-huszonöten.

Az útépítés ilyen:

A szakmunkások már előbb kimérték a mérnökökkel az útvonalat, amit apró cövekek mutatnak, útmutatásuk szerint felássuk a földet mintegy félméter mélyen. Apró, kétkerekű kubikuskordék vonszolják el amit kiástunk, azután ledöngöljük az alsó keményebb talajt, erre kerülnek jól eldolgozva a nagy kődarabok, rétegük fölé a laza, összetört aprókő. Efőlé egy réteg föld kerül, már jól lehengerelve, erre megint az aprókő, újra lehengerelve, közben szakadatlanul vízzel öntözve. Hideg, tiszta, nyárvégi napok voltak ezek. Augusztus közepe után már sokat esett, súlyos, tömör, már egészen őszi esőkkel; egy héten át a szerszámházakba húzódva hallgattuk az eső egyhangú zaját, mögöttünk „befelé” Budapest pályaudvari negyede füstölgött, előttünk a messzeségbe veszte Újpest, körülöttünk kinyúló karjaikkal a külvárosok, balra lefelé, valamerre a Váci-út környéke és az Angyalföld, jobbra a legkülsőbb Csikágó. Estefelé a sáron át odalátszottak fények, de úgy tűnt fel, már irtózatossá válnak a messzeségből, mindegyiket már a látóhatár aljáról. Az eső majdnem minden este elállt, mindig azt hittük, hogy másnap már dolgozhatunk, de éjszaka újra és újra hallhattuk a meginduló zuhogást. Már úgy volt, hogy félbeszakad a munka, elküldenek bennünket jöjjünk vissza, majd ha az eső véget ér. De a hónap végefélé kitisztult. Csak az őszt hozta meg az eső, a levegő nehéz és hideg lett. Reggelenként csipős, kékes köd állongott a külvárosok között elterülő mezők alján, mint valami tányér fenekén; a koradélelőttben a nap erőtlen vörös korong volt csak, kicsit

ferdén jobbfelé a csikágói házak füstfátyolai között, azután egyszerre csak kisütött s a levegő tiszta lett. Délfelé sokszor volt még erős a nap égetése, néha mintha még délibábot is akart volna játszani a sovány, üres mezők, külvárosok közé ékelt földek felett, hogy délután újra füstbe és koromba fuladva szálljon alá a Váci-út mögé. A Váci-út felől esténként villamoscsengés, autótülök hangja, kocsis- és utcazaj hatolt el hozzánk a köddel, nedvességgel, hideg széljárással eltelő mezők felett, sárgászöld meleg kocsmafények integettek, és mindig akadtak ketten-hárman néha egy-egy egész kisebb csoport, amelyik, nem tudott a hívásnak ellenállni és bement. — Egy féldecire — mondták mogorván. Egy féldeci pálinka csak tizenkét fillér. Félórás órabér. És hiába beszélnek akármit: az alkohol mégiscsak úgy tűnik fel mint ami erőt ad ezeknek a sovány inaknak itt köröskörül. Azonkívül az ember hall is egyetmást s munka után is jobban körülnézhet, — az útépités végre is nem tarthat örökké!

Az útépités most már valóban nem tartott sokáig. Szeptember elején már hidegek voltak az éjszakák, a zsákok és a szalma alá hiába rakunk deszkát, a föld hideg volt és az utolsó két szombaton már szivárogtak el az emberek, többnyire azok az arctalan, sápadt fiatal proletárok, akik egyébként is váltakozó csapatokban jöttek és mentek a munka alatt. Ha meggondolom, a munka kezdete óta csak én tartottam ki ezekkel a délborsódi tatár kubikusokkal. „Földmunkások”! — mondják magukról szerényen, a csontjaik és az inaik acélból vannak, 25 éves koruktól 50 éves korukig olyan egyformák, mintha közömbös lenne számukra a kor. Irtózatosan kevésbeszédű, szinte néma keleti nép, tulajdonképpen summások voltak, de résztvettek mindenféle vasúti-töltés- meg útmunkában, s ez a csoportjuk a törzsi összetartásnak valami titokzatos, néma ösztönéből együttartva ittragadt; ilyen apró, összetartó csoportokban maradhattak együtt hatszáz-hétszáz évvel ezelőtt a mongol és mindenféle uralvidéki törzsek szétszórt töredékei a nagy szkitha síkság hullámló tengerének történelmi viharjárásában. Szinte rettenetes, hogyan bírták egész nap a munkát, éjszaka a hideg földre fektetett deszkán vagy a földön való fekvést — az én izületeim már csúnyán, lázasan fájtak ekkor — és azt, hogy egész nap nem ettek meleget, csak esténként főzögettek valami levesfélét. Meghökkenítő és bámulatraméltó, milyen takarékosak voltak, — valóságos kincs volt nekik egy-egy szem só, vagy paprika, egy szál gyufa, egy fillér. S olvasva az ott-honiatól írt leveleket és írva az övéiket, amiket hazaküldtek, a leveleken túl látnom kellett azokat az agyagos partoldalakra vájt barlanglakásokat, amikben odahaza a népük lakik. A közösséget, amihez tartoznak még mindig „néptünek” hívják s ezzel az öntudatlan és mélyből fakadó szóval fejezve ki valami rettenetesen nagy, rettenetesen szoros kapcsolódást, amit nem tudnak feloldani századok és amit egyelőre még

nem tudott feloldani és összetörni ez a körülöttük itt morajló élet sem, az a feszültség, amely az elektromosság millió és millió voltjaival telíti meg Budapest lámpáinak és erőműveinek hálózatát, huszonnégyfilléres órabérrel számol és nikkelacél blokkológépeket csattogtat a külvárosi kocsmákban. Ők félig-meddig egy törzsi lét érzésvilágának öntudatlan szintjén éltek, nem munkacsoport voltak, hanem egy néptörzsnek egymás között és otthonmaradottjaik felé állati ragaszkodással összetartó töredéke. Engem így hívtak „Fiatalúr”; pedig ez nem tetszett a munkavezetőknek, de mégis így hívtak: nem azért, mintha harcolni akartak volna a felsőséggel, hanem azért mert képtelenek voltak rá, hogy ne tegyenek eleget velük született nemzedékeken át öröklődő természetes ösztönöknek. És fiatalúr vagyok nekik mert mégiscsak más társadalmi osztályhoz tartozom és azért is, mert érzik bennem az emberi becsülést és a respektust feléjük.

— Nini, a fiatalúr! — mondta derűsen Miskolczi bácsi. Odatámaszkodik ő is a sor végére; ő is már régen kikémlelte, hogy itt éjszakánként munkaalkalom van és meg-megjelenik itt, szinte órszemként. Népe a Teleki-tér környékét szállta meg és ógyeleg apró munkák után; ahogyan ismerem őket lassanként majd utánaszivárognak és estelente megjelennek itt és a Rákóczi-téren ácsorgó munkanélküliek rongyszigetei közt lesznek majd egy. Hallgatag, néma sziget; szikkadt földszínű arcok! Azután a mélység, azok az irtózatosszerű nyomások, amelyek a pesti proletártársadalomra nehezednek, megkezdí rajtuk művét. Hovatovább csak azok, akik asszonyt és gyermekeket hagytak odahaza, tartanak ki... *tartanak ki...* Miért használom gondolatban ezt a szót, mi mellett *tartanak ki*? Az ősi ösztönösségek mellett, a nyomorúság mellett? Igen, a nyomorúságban való szemérmes, erős és féltékeny összetartás mellett. A házások kítartanak, a többiek letöredeznek. Amikor Miskolczi bácsit elkérdeztem azokról a társakról, akikkel együtt dolgoztunk: három legényről említi meg rosszkedvűen, hogy elmentek. Elmentek, az egyiknek munkája akadt, a ketten meg összeálltak valami fehérnéppel, afféle dolgozó, megviselt, igénytelen asszony vagy leánynéppel. Tél van, az aszfalt hideg, s az odu amit biztosítani tudnak maguknak a nyári keresetből, nem több mint valami olcsó, udvari bejárható pince s ott is deszka és szalma az ágy; lehet-e ellenállni annak, hogy egy asszony munkát, alázatot és odaadást kínál feléjük, egy odaadó testtel átfűtött nyoszolyát, s valami kicsiny és alázatos száj keresi az övéket? A legények letöredeznek és eltűnnek a pesti proletáriátus idegen népének hullámjárásában. Így keveredtek és olvadtak egymásba a szkitha népek is a nagy Szármát Síkon és az öreg Miskolczi szürke, aggódó szemének most adatik

meg, hogy meglássa ezeknek a néptöredékeknek iszonyú végzetét!

Gyér szavakat váltunk vele a közénk támaszkodó legényei keresztül, és megmondja, melyik az a nagy Madách-utcai kocsmá, ahol meg szoktak fordulni, ahol valamilyen címen mindig elácsorognak ketten-hárman, mert munka mindig akad ilyen valamiféle alkalmakkor. Most márcsak a hóesésben reménykedik. Életének nagyobb felét mégiscsak földeken töltötte el s innét a füstös levegőn át is és a kövek tengere közül is megérzi a közelgő hóesés áradását. — Talvalyelőtt is megmondtam nekik, hogy nagy hó lesz — mondja egyszerűen — az idén is lesz elég. — Ezt mondja és szürke szemében éber fény ég. A hómunka az nyolcórás munkaidőért négy pengő napszám. „A proletáriátus az a néposztály, — mondja Werner Sombart — amelynek létfenntartása bizonytalan jellegű, bizonytalan idejű és bizonytalan köteleket jelentő munkától, illetőleg ilyen munkaalkalmak változásaitól függ.” Hát igen ez az! Nekem olyan ez, mint valószínűtlenül éles képek sorozata valamiféle éber, de majdnem csak úgy *átmodott* félálomban. Mintha nem is én magam lennék az, akivel mindez megesik, hanem valami kívülről megfigyelt másvalaki, szinte nem több, mint megfigyelési objektum. Néha úgy tűnik fel, mintha egészen érzéketlen lennék azzal szemben, ami körülöttem hullámoz és hozzám ér. Mintha csak kívülről, a többieken látnám, milyen hideg van és engem nem is érintene a sajátságos — súlyos és fagyasztó — égetés, ami a hideg. Csak néha térek magamhoz a félálomból és a félönkívületből. Ez utoljára akkor volt, amikor két héten át egy tüzelőfa-nagykereskedés fatelepén dolgoztam az egyik szomszédos mellékutca sarkán, hol a körfűrész alá toltam én is a fahasábokat vagy a felvágott fatuskókat tartottam a favágógép háromlú acéltuskója alá, — és ekkor november első hetének végén az egész szakmán, még a nem szervezett munkásságon, sőt még a fatelepek alkalmi napszamosán is végigfutott a sztrájkhullám. A levegőben egyébként is régen ott lógott az általános sztrájk. Mi is megkaptuk róla a hírt és ebédzünet után tíz közül heten nem mentünk vissza a körfűrészhez és az acéltuskókhoz. Az irodaház vastag deszkákból épült két parányi szoba volt, odatapadva a sarokban két összeszögellő épület tűzfalához. Odahívtak be, engem egyedül; a levegő párák voltak, szinte összehaperesztelte a sarokban izzó apró vaskályha. A telepvezető megkínált cigarettával. — Nem dohányzom — mondta valami bennem automatikusan, pedig ez csak valami ideges titlakozás volt; (azóta majdnem húsz év telt el s még most is gyakran mondom, öntudatlanul ennek a jelenetnek viszolygásával az idegeimben, vagy eleve erőszakolni kell magamat magamban, hogy elfogadjam). — Néhányan maradnak — mondta nekem az a soványságában is lógóbőrű és petyhüdtarcú szemüveges telepvezető, aki két kisasszonnyal együtt dolgozott ott, —

szeretném, ha ön is maradna. — Nem szóltam semmit, csak intettem tagadóan. — Pedig ön iskolát végzett ember! — üvöltött magából kikelten; a két lány, korareggeltől-későestig dolgoztatott mellékutcai úrilányok, afféle irodai éhbéren, le-sütötték a szemüket. A telepvezető végigvágott a megvetésével mint valami ostorral, azután telefonált. Telefonált valahová, én csak ácsorogtam a többiekkel egy darabig az udvaron, azután kifizettek és elküldtek bennünket és nemsokára hallottuk az egyik fűrészes gyenge, akadozó üvöltését és a fávágó gép háromélű acélbaltájának apró száraz köhögéshez hasonló csattogását. Az egész délután és az egész este értelmetlen volt, nyugtalan és zavaros. Az utcák felett kormos-vörös volt a télidélutáni ég, a sarki újságárusállványok körül szél járt, kegyetlenül fáztam, a szám cserepes volt a láztól. Egy csésze rumosteát ittam valahol, este megpróbáltam írni odahaza, de nem ment. Valami zavaros érzés volt bennem, egy egyre terjeszkedő égési seb fájdalma. Megütöttek? Nem tudom, csak valami fáj, — most nem kívülről megvizsgált objektum vagyok, hanem némán, súlyosan és mindenkivel közölhetetlenül szenvedek. Ebben a pillanatban egy olyan réteghez tartozom, amelynek az életformája a szenvedés. Ezt hozzá kellene tenni Werner Sombart meghatározásához.

A könyveim közül, amik voltak és amiket még egyetemi hallgató koromban szedtem össze, csak egyetlen egy maradt meg. Egy olcsó, kicsiny görög újszövetség, már akkor is agyonhasználtan, mielőtt hozzámkerült volna. Az van a zsemben. Egyszer majd meg fogom írni mindezeket — gondolom ott a vásárcsarnok falánál, — meg fogom írni mindezeket, amik megtörténtek velem és megírom benne, mennyire meg lehet érteni, hogy Jézus Krisztus annyit beszélt a szegényekről. Ő tudta mit jelent proletárnak lenni. Tudta, milyen hallgatag, milyen eredendően kevésszavú haláltérző nép-törédek húzódnak meg itt, húzódnak bele ebbe az életforma-keretbe. Hogy mennyit kell majd szenvedniök. A madaraknak fészük van, a vadállatoknak barlangjai, de ezek közül sokaknak még odujuk se lesz, ahol fejüket — akárcsak Ő — le tudnák hajtani. Hogy fizikai szennyben fognak élni, hogy az életük riasztó és rosszszagú lesz. Hogy meg fogják őket vetni és ez a megvetés olyan lesz mindnyájukban, mint valami egyre terjedő égési seb, valahol a bőr alatt, míg végre összeéget és megemészt mindnyájunkat. A társadalmi építmény egész súlya felettünk mered fel és idelent a mélyben már igen nagy a nyomás, szétlazulunk és összetörünk tőle, nincs kötelék, amely meg ne ernyedne és nincs erő, amely tartósan ellenállni tudna neki. A barlanglakók közül ideszakadt földmunkás egyelőre még ugyanabba a süket és rideg öntudatlanságba zárja bele magát, amivel én védekezem. A rongyos östehetség piszokká olvasott krajcáros regényt szorongat és nehézkesen futtatja végig fantáziáját a kalandokon, Winter pedig egy keménykötésű könyvet vesz elő és azt ol-

vassa, Sorel könyvét „... *sur la violence*”, a hatalom kézrekerítésének és megszervezésének technikáját, Lenin tankönyvét, a kor körülöttünk háborgó nagy politikai mozgalmainak tankönyvét, a hatalom tankönyvét, hogyan lehet szervezni a mélyben és hogyan lehet felülkerekedni. Azok előtt, akik nem értik és nem érzik, egyszer majd meg fogom magyarázni korom forradalmait; a hatalomból teljesen kizártakban hogyan támad a metsző vágy a hatalom után. Mindezt — gondolom a vásárcsarnok falának támaszkodva — egyszer majd megírom és megmagyarázom. Most látom szemében a zavart, a hatalom tébolyát. Itt támaszkodunk egy vásárcsarnokbejárat oldalához, körülöttünk köd és sápadtfényű lámpák! — „És éjszaka van” mint ahogy ez meg van írva az evangéliumban

A mutatók ólomlábakon másznak, alig mult el negyedóra még, hogy ideértem, az idő szinte áll, csak a dolgok, amiket magában rejt súlyosodnak fölénk mozdulatlanul. Mikor lesz vége? Megtalálom-e a kivezető utat ezekből az éjszákából és ezekből a nappalokból. Nincsen más, amibe belekapaszkodjam mint ezek a görög mondatok, ezek a tündökölve zendülő hangütések. És ha egyszer megtalálom a kiutat, össze tudom-e szedni magamat a fájdalomból, összezúzottágomból és fizikai megviseltségemből, össze tudok-e szedni megtámadott tüdőt, izületeket, idegzetet s egy vérzően érzékennyé vált lelket. Akad-e valaki, aki kész arra, hogy enyém legyen és meggyógyítson szeretetével, le tudom-e előtte tenni szívemet? „Itt vagyok, de beteg vagyok. Nagyon sokat szenvedtem. Kérlek ne bánts nagyon!”

(Folytatása következik.)

CSER LÁSZLÓ:

SANGHAI, SZÉTLŐTT RÉSZ

Bombák nyoma, tépett tetők,
szétlőtt világ, sívár falak,
mezőkön semmi munka nincs,
nem látsz élet, csak holtakat.
Nyugosznak ők is sírjaikban.
Elporladó mind, hallgatag.
Fekete varjú ül egy fejfán
s a síkon sír egy kis patak.

Peking, 1940.

*CSER LÁSZLÓ
misszionárius.*